

*ANNA CANALIAS. UNA DOCENT
COMPROMESA SOCIALMENT EN LA
MALLORCA DEL PRIMER TERÇ
DEL SEGLE XX*

MARIA ANTÒNIA ROIG RODRÍGUEZ

Resum:

ins el primer terç del segle XX s'inicià dèbilment un canvi de pensament en relació amb el paper que la dona havia d'ocupar dins la societat. Ja trobem manifestacions sobre educació femenina que defugen de limitar el seu abast a l'àmbit familiar. No cal entrar, ara, en el debat sobre les motivacions d'aquests nous corrents. Però el que sí que tractem, en aquesta comunicació, és l'immesurable valor de l'aportació d'algunes dones a afavorir el canvi. Anna Canalias Mestre n'és un exemple. És una professional de la docència que creu en el paper de l'educació i que se sent compromesa amb el projecte de canvi de la societat que li toca viure. Defensora de la llengua catalana, entusiasta de la República, creient ferma en la participació de la dona entre les classes dirigents... Durant dotze anys exercí com a professora numerària a l'Escola Normal femenina de les Balears i la seva projecció social, dins aquest període, ha motivat el present estudi.

Resumen:

En el primer tercio del siglo XX se inicia débilmente un cambio de pensamiento en relación al papel que la mujer había de ocupar en la sociedad. Encontramos ya manifestaciones sobre la educación femenina que se alejan de limitar su actuación al ámbito del hogar. La teoría sobre la apertura del horizonte vital femenino se reforzará por las aportaciones que con su ejemplo de vida harían algunas mujeres. Anna Canalias es una de éstas. Es una docente que cree en la educación como regeneradora de la sociedad y se compromete para conseguir mejorarla. Reconocemos en esta profesional una amante de la lengua catalana, una defensora de la República, convencida de la necesidad que la mujer forme parte de las esferas de poder... Durante doce años ejerce como profesora numeraria en

la Escuela Normal de Maestras de Balears y su proyección social, en este espacio temporal, ha motivado el presente estudio.

Abstract:

In the first third of the twentieth century, the perception of the role women should play in society began to change. Indeed, there is evidence of female education that eschewed restricting its scope to the domestic sphere. That said, rather than debating the motivations of these new currents, this paper deals with the immeasurable value of a few women's contributions in promoting and propelling the change. One example is Anna Canalias Mestre, a teaching professional who believed in education's role and felt deeply engaged in changing her society. A defender of the Catalan language, ardent supporter of the Spanish Republic, and a firm believer of women's participation in the ruling class, Anna Canalias worked as a faculty professor at the Teacher Training College for Women of the Balear Islands for twelve years. It is her importance to society in that period that has motivated the present study.

RESSENYA BIOGRÀFICA. FORMACIÓ I ITINERARI PROFESSIONAL

Anna Canalias, nascuda casualment el 1886 a Magallón (Saragossa) i de pares originaris de Molins de Rei (Barcelona), als pocs mesos de vida es traslladà a aquesta última localitat, que fou testimoni de la seva creixença i dels seus primers somnis de joventut. N'Anna patí una infantesa difícil per la seva condició d'òrfena de pare i d'una situació econòmica familiar difícil que no propiciava la seva dedicació a l'estudi, camp pel qual de ben prest manifestà inclinació.

L'any 1905, durant el seu primer curs de Magisteri a Barcelona, li fou atorgat el premi d'honor, previ examen, en unes classes d'Higiene organitzades per l'Extensió Universitària i donades pel seu rector.

Tot i les dificultats econòmiques manifestes, aconseguí superar els estudis de magisteri obtenint el títol de mestressa superior per la Normal barcelonina el 1906. Tenia denou anys. Realitzà els seus primers assaigs com a professional de l'ensenyament a la barriada de Sants de Barcelona i a l'Escola de Mossèn Cinto¹ a la mateixa ciutat.

L'any 1910, en el concurs organitzat pel Museu Pedagògic Experimental durant el primer congrés espanyol de tuberculosi, li fou adjudicat, així mateix, el primer premi amb medalla d'or.

Posteriorment residí a Madrid per tal de formar-se a l'Escola d'Estudis Superiors del Magisteri, finalitzant els estudis a la secció de Lletres el curs 1912-1913.

El seu primer destí com a mestra normal fou de professora auxiliar de la secció de Lletres de l'Escola Normal femenina de Tarragona. El 1913 va ser destinada, com a professora numerària de la secció de Lletres, a l'Escola Normal femenina d'Osca. Durant la seva estada a Osca, demanà autorització per ampliar estudis a la Facultat de Ciències Històriques de Barcelona. Desconeixem si li fou concedida la demanda, però el fet demostra quines eren les seves inquietuds.

Cessà a la Normal d'Osca el juliol del 1916, per haver estat traslladada a la de Segòvia. Continuà amb canvis, i el maig del 1917 la trobem a l'Escola Normal femenina de Girona, com a professora numerària de Cal·ligrafia i, pocs dies després, obtindria la vacant de Geografia a la mateixa Escola Normal. Intentà, així mateix, obtenir una plaça d'inspectora a Tarragona, plaça que no va aconseguir, i restà a Girona fins a l'octubre del 1921.

En virtut de RO del 3 d'octubre del 1921 va ser nomenada, per concurs de trasllat, professora numerària de Pedagogia i la seva història, Dret i Legislació escolar de l'Escola Normal femenina de les Balears, i va prendre possessió de l'esmentada plaça el 17 d'octubre. Aquí impartí les assignatures que desenvolupà en el seu primer destí com a professora normal, Pedagogia i la seva història, Dret i legislació escolar, fins que el curs 1931-1932, per acord del claustre, es responsabilitzà de les assignatures Elements de Filosofia i Psicologia.

La professora Canalias intentà en diverses ocasions retornar a la península a través de la participació en concursos de trasllat, però no fou fins al 31 d'agost del 1933 que cessà a la Normal de Palma de Mallorca i fou nomenada professora de Paidologia i Organització escolar a l'Escola Normal de magisteri primari de Girona, on restà poc temps, ja que morí el 6 de juliol del 1934.

ANNA CANALIAS ABANS DE LA SEVA ARRIBADA A MALLORCA

D'Anna Canalias hem assenyalat, succintament, el seu itinerari de formació i el seu recorregut professional per diferents províncies espanyoles, dins l'àmbit de l'ensenyament primari i de formació del professorat primari femení, fins que el 1921 recalà a l'Escola Normal de mestresses de Palma de Mallorca amb el mateix objectiu de preparar futures mestresses.

Se li ha reconegut la seva eficient tasca a l'escola amarada d'una gran vocació i la seva gran capacitat de profunditzar en els problemes socials. Les seves primeres passes dins l'ensenyament la posen en contacte amb els problemes de les obreres, en els quals s'endinsa. Coincidiran aquests anys d'inici professional amb les seves primeres incursions en el món de la literatura, publicant poesies i diversos articles a la premsa local del seu poble i dels llocs on exerceix la seva professió.

Del 1906 al 1910 escriu a les revistes *Enllà*, de Molins de Rei, i *Sang nova*, de Sant Feliu de Llobregat². Des d'un principi els seus articles reflectiren la seva

inclinació per tractar temes relacionats amb el món obrer i amb la necessitat d'instrucció de la classe treballadora. Així diu n'Anna a l'article "L'obrer": *"Trevalleu sense parar, en lo delicat ministeri d'instruir-vos; per la difusió de la cultura te de començar la regeneració de la pàtria implantant nous règims i llibertats"*³.

Molts també seran els seus escrits poètics inspirats per l'enyorança, per l'amor als amics, per la maternitat. Poemes que ens mostren una molt jove Anna que vessa sensibilitat per tot allò que l'envolta. Destaca, sobretot en aquest període, una dedicació dels seus articles i poemes a l'educació, a la civilitat, al catalanisme, a la socialització, a l'amistat, a la mediació femenina...⁴

Alguns dels seus articles primerencs ja ens demostren la seva tendència republicana, com és el cas de "Commemoració. Pi i Margall"⁵, on fa una exaltació del polític republicà català, al qual considera un mestre.

Del 1909 al 1913 residí a Madrid per tal de cursar estudis a l'Escola Superior del Magisteri. D'aquest període són dos dels articles localitzats que fan referència a temes pedagògics. El motiu d'un d'aquests escrits és la sorpresa que li produeix el fet que un grup d'alumnes d'una escola normal francesa visiti un centre d'ensenyança espanyol. Sorprèn n'Anna, i així ho manifesta, que un centre escolar de França que posa en pràctica els mètodes més moderns, necessiti visitar un centre educatiu d'Espanya. El centre en qüestió és el Museu Pedagògic Experimental de Barcelona⁶.

Tot i que la visita de les escolars franceses estava destinada a la coneixença de la ciutat i que la visita al centre educatiu català fou una forma d'omplir l'itinerari de les excursionistes, la professora Canalias expressa una profunda satisfacció quan veu que aquestes alumnes troben en el Museu Pedagògic Experimental (sa casa pairal, diu) el mateix material escolar que troben en el seu país. L'orgull que li produeix aquesta situació no l'aparta de la cruel realitat educativa espanyola. N'Anna té ben present que la institució objecte de la visita no pertany a la xarxa de centres oficials i per tant es lliura dels models arcaics i de les rutines centenàries.

Fa una lloança del Museu Pedagògic Experimental, responsabilitzant-lo, juntament amb la *Institución Libre de Enseñanza* de Madrid, de marcar les fites de la renovació escolar que s'inspira en els moviments renovadors europeus. N'Anna mostra el seu entusiasme vers les figures de Francisco Giner de los Rios i Francisca Rovira de Forn, el primer, ànima de la institució madrilenya, i la segona, la fundadora del museu esmentat. Creu, n'Anna, que la regeneració pàtria ha de passar per solucionar el problema pedagògic⁷.

Com veiem, Anna Canalias inicià la seva tasca pedagògica dins uns espais marcadament catalanistes i progressistes.

Així mateix, ocupà el càrrec de primera directora de l'Institut Feminal, centre creat el 1916 per una societat anomenada Foment Pedagògic, formada per un

grup de pares que seguia els models plantejats per Francesc Flos i Calcat⁸ al Col·legi Sant Jordi (primera escola dels temps moderns que donà l'ensenyament en català). Càrrec que mantingué durant poc temps ja que el 1917 la trobem ocupant una càtedra a l'Escola Normal de Girona⁹.

Des del 1913, posseïdora ja del seu títol de mestressa normal i dedicada a aquest àmbit de l'ensenyament, continuà la seva tasca divulgadora a través de la premsa i actuant com a conferenciant, tal com féu posteriorment a Palma de Mallorca.

A Girona, ciutat en què va exercir la professió del 1917 al 1921, tenim constància que realitzà una conferència sobre el valor educatiu del teatre¹⁰, tema que reiteraria a la nostra illa. De la seva estada a Girona, en coneixem altres de les seves activitats relacionades amb la docència, com són excursions historicogeogràfiques a Barcelona i a les ruïnes d'Empúries. No oblidem que durant aquests anys impartia, a més de la seva càtedra en propietat de Geografia, l'acumulada d'Història als quatre cursos.

És de destacar la gran estimació vers la seva llengua –hem de dir que gairebé tots els seus escrits són en català–, que la portarà a explicar Llengua i Literatura catalanes a la mateixa Escola Normal de Girona, classes que foren subvencionades per la Diputació i Municipi de la ciutat¹¹. Fou aquesta una de les novetats més importants que es produïren a les dues Escoles Normal de Girona, la masculina i la femenina; durant el curs 1917-1918, després de l'arribada de la nostra professora per formar part del claustre de la Normal femenina, s'establí l'ensenyament del català com a assignatura voluntària i no inclosa en el pla d'estudis i n'Anna fou elegida per unanimitat pel claustre per poder impartir aquestes classes¹², fet que evidencia una adient preparació i que aquesta fou reconeguda pels companys.

De l'estada a Girona, en una època de grans inquietuds a l'àmbit dels professionals del magisteri, tenim mostres d'una Anna que no vivia d'esquena a les qüestions socials i juntament amb companys i companyes de les dues Normal gironines manifestava la seva posició. Joan Puigbert entén que la participació d'aquests professionals es feia des d'ideologies diferents i situa n'Anna al radi d'acció de la Lliga regionalista. Un problema que afectava el magisteri era el de les millores salarials, i al míting que organitzà l'Associació del Magisteri de Girona (el 3 de novembre del 1919) per a la seva reivindicació hi va intervenir n'Anna Canalias en representació de la Normal femenina. Ja trobem el reflex d'una dona que pren part de forma activa en la reivindicació de solucions als problemes que l'envolten.

D'altra banda, i seguint l'estudi fet pel mateix autor citat, coneixem el caire afí al catolicisme de n'Anna. Enfront del moviment anticatòlic que sembla que

intentava influenciar el magisteri gironí detectat per alguns sectors confessionals, el juliol del 1919 es constituí l'Associació Catòlica del Magisteri a Barcelona i, així mateix, a Girona en sorgirà una comissió diocesana i arran d'aquest fet s'inicià la publicació, el gener del 1920, de la revista mensual *Gerunda*, en la qual col·laborà n'Anna Canalias.

ANNA CANALIAS A MALLORCA. RELACIÓ AMB LA SOCIETAT FOMENTO DEL CIVISMO¹³

N'Anna se'ns mostra com una persona a la qual no li és suficient la dedicació a la docència, necessita –i ho sent com una obligació ètica– comunicar i transmetre a la societat el que sent i el que pensa, i ho fa a través de poemes, articles, conferències i, així mateix, entrant a formar part d'institucions cíviques, com és el cas del Fomento del Civismo, institucions que per les característiques socials de l'època estaven gairebé únicament gestionades per homes. N'Anna experimenta com un deure professional, inherent a la seva tasca de professora oficial, l'aportació del seu concurs a tota manifestació de cultura.

N'Anna arribà a Mallorca l'octubre del 1921 i no necessita ni un any per iniciar les seves aparicions a les pàgines de la premsa mallorquina amb motiu de la conferència que donà sobre l'obra social del poeta Maragall, dins el cicle de conferències de cultura popular organitzades pel Fomento del Civismo i que fou transcrita a les pàgines del diari *La Vanguardia Balear*¹⁴. Ben aviat les seves relacions amb la societat cívica esmentada es van fer més fortes i ocupà, l'octubre del 1922, el càrrec de presidenta de la secció de l'arxiu històric de la societat; el 1923 ja formà part del consell de l'entitat; el 1926 fou nomenada presidenta de la secció cultural del Fomento i en el mateix període fou també elegida presidenta de la secció política; el 1927, i amb motiu de la reorganització del setmanari *La Vanguardia Balear*, serà la responsable de la secció literària del diari; aquest mateix any es creà dins la societat el Fomento una secció obrera i n'Anna oferí la seva docència gratuïta per contribuir a la millora cultural d'aquesta classe social. Així mateix, a la secció obrera del Fomento s'establí un sindicat de “mansumisión”¹⁵ i entre els membres de la junta directiva hi trobem n'Anna Canalias com a vicepresidenta. El 1930 ocupà el càrrec de presidenta de la secció de publicitat de la societat.

La nostra professora mantingué un fort lligam amb la societat el Fomento del Civismo i utilitzà les pàgines del seu òrgan de premsa per expressar-se, fins i tot després del seu trasllat a Girona l'agost del 1933.

N'Anna, sovint, manifestà la seva admiració vers l'obra de la societat del Fomento del Civismo. El contacte amb aquesta entitat li fou útil per omplir el seu esperit amb activitats i aprenentatges fora d'allò pròpiament oficial, és a

dir, al marge de la seva tasca com a professora. Manifestà, així mateix, la seva satisfacció per compartir vivències amb el grup de gent inquieta i entusiasta que conformava l'esmentada societat; gent amb marcades diferències polítiques però que es mostrava unida per un objectiu comú de cultura cívica. Reiterà, sovint, l'afinitat espiritual que la unia a tots aquells que com a socis del Fomento militaven per la justícia i pel deure social¹⁶.

EL PENSAMENT D'ANNA DESCOBERT DINS ELS SEUS ESCRITS

A través dels seus escrits, i dins el període d'estada a Mallorca, hem intentat esbrinar quins eren els trets característics del seu pensament, un pensament que sense cap mena de dubte determinà el seu tarannà i guià el seu quefer dins la docència en relació amb les seves alumnes i, així mateix, dins la societat mallorquina del moment.

a) Les arts dins l'educació

N'Anna dedicà a la pedagogia els seus esforços docents, emperò mitjançant les seves col·laboracions a les pàgines de *La Vanguardia Balear* comprovem la seva fervent inclinació vers el món de la literatura, no només amb la publicació dels seus escrits poètics sinó també amb les seves manifestacions sobre la influència d'algun poeta en la societat i de la necessitat de comptar amb la poesia i el teatre pel seu valor educatiu. Parlant del poeta Joan Maragall, col·laborador com ella, el 1906, a la revista *Enllà* editada a Molins de Rei, destacà en ell la seva influència en la pàtria catalana a la qual va servir de guia i va fer sentir amb intensitat les bel·leses de la terra. N'Anna estimava Catalunya, la seva terra, i agraï la tasca del poeta Maragall, que l'ajudà a aprofundir en el seu coneixement i a reafirmar el lligam que la unia a ella.

Però com a poetes de la seva terra considerà en primer lloc els poetes mallorquins, perquè saberen, a causa del seu aïllament, conservar millor les bel·leses dels seus orígens¹⁷.

L'art era, per n'Anna, el saber que compta amb una major capacitat d'ennobliment i d'entre les belles arts, considerava que la més completa i la més indicada per a ser utilitzada a l'escola és la poesia¹⁸.

La poesia l'entenia com la manifestació d'art que gaudeix d'una màgica força, com tota manifestació de bel·lesa feta mitjançant la paraula. Tot i el grau de superioritat que adjudicava a la poesia per sobre de la resta de manifestacions artístiques, considerava que el teatre està per sobre, ja que el presentava com el conjunt de totes les belles arts¹⁹. I el teatre ha de ser una eina d'educació social, creia n'Anna, i confiava més en el teatre per abraçar l'objectiu d'educació de la societat que en la mateixa escola.

Aquesta confiança en el valor educatiu del teatre la fonamentava en l'observació de la societat mallorquina necessitada de rebre cultura i en la lamentable situació escolar del moment.

Potenciar des de l'escola el gust artístic en general era una de les seves premisses. Ja en els seus primers escrits pedagògics en feia una arenga sobre la utilització de la música com a element educador del sentiment. Proclamava la importància que la música i el cant formen part del programa d'una escola²⁰.

B) PAPER DE LA DONA DINS LA SOCIETAT

Essent n'Anna una dona independent que s'obria camí en un món regit pels homes, no ens ha de sorprendre que aportés el seu gra de sorra al desmantellament de la visió que la societat que li tocà viure tenia de la dona. No plantejava exigències, no radicalitzava, però suaument intentava introduir les seves reflexions sobre la necessitat que tenia la societat de comptar amb l'element femení. El fet que la societat el Fomento del Civismo no tanqués les portes a l'acció femenina dins la tasca social que projectava fou motiu de la satisfacció i de l'agraïment de n'Anna. Considerava que la societat cívica a la qual pertanyia realitzava una ingent tasca de reconstrucció del paper que des d'antuvi s'havia adjudicat a la dona, a la qual també culpava de la seva situació insignificant dins la societat. Ella es mostrava convençuda de la necessitat de la influència femenina dins tota societat civilitzada. Es permetia, així mateix, criticar els resultats d'una societat conduïda únicament per homes. Mostrava els límits del seu feminisme reivindicant l'aportació de la dona a l'endemà gràcies a les seves qualitats innates basades en el cor i en la delicadesa. No parlava d'igualtat de gènere sinó de complementarietat²¹.

N'Anna se sentia coparticipant d'una generació que havia d'obrir el camí a la participació social de la dona; se sentia encoratjada, dins la societat cívica de la qual era part integrant, ja que aquesta va iniciar el camí elegint com a presidenta honorària una dona, na Severa de Madariaga²², i afavorint la seva pròpia participació com a element actiu dins l'entitat.

El seu nomenament com a presidenta de la secció política de l'entitat cívica provocà la seva reflexió pública sobre la concepció que tenia de la política com a dona. En un primer moment reconegué que el càrrec que se li havia confiat era superior a tota mentalitat femenina, ja que la política és un camp en el qual la dona no s'havia exercitat, situant la dona en un espai inferior al de l'home. Però expressà, així mateix, que la concepció que ella tenia de la política, i segurament la de totes les dones, tot i ser diferent de la que té l'home, interessava donar-la a

conèixer. La dona ha de dir el que pensa i entén perquè, diu n'Anna, el feminisme no està ja únicament en les idees dels filòsofs i en les fantasies dels novel·listes sinó en la consciència popular i en les lleis.

I què entenia n'Anna per política? L'entenia com la ciència del bon govern amb l'objectiu de transformar el poble d'allò que és en allò que ha de ser, imposant a una realitat violenta una llei d'harmonia. Aquesta visió no es correspon amb la política que desenvolupen els homes, però és una visió assequible a la intel·ligència femenina, pensava la professora Canalias. N'Anna plantejava formes de fer política molt diferents entre homes i dones, i considerava que el paper de la dona dins aquest àmbit era imprescindible, ja que les seves característiques l'apropaven a un estat d'harmonia i l'allunyaven de tot allò que significués violència²³.

És evident que el nostre personatge s'implicà a les totes en qualsevol dels projectes més atrevits sorgits de la societat del Fomento. Destacà la seva intervenció en les actuacions de l'esmentada entitat dirigides al món obrer. És, aquest, un camp que la inquietava des dels anys de joventut. Els obrers, pensava, representen l'element innovador i progressiu de tots els pobles. La justícia social la preocupava, una justícia que tot acceptant les diferències de classes socials permet a la classe més feble desenvolupar-se en dignitat. Compartia l'ideal social que permet la repartició igualitària dels beneficis de la civilització. Entenia que cada un dels homes i les dones independentment del lloc que ocupen han de ser considerats membres d'una unitat superior denominada ciutat, a semblança de la ciutat que Plató estableix a la seva *República*. L'esforç, considerava n'Anna, és clau per abastar la ciutat platònica. Objectiu assequible i proper si s'aplica l'esforç. N'Anna establia, segons el model platònic, l'existència d'una ciutat progressista enfront de la ciutat tradicional, que inevitablement han de conviure, i del govern dels uns o dels altres depèn l'esdevenidor de la ciutat. Però pensava que l'ideal solidari és el que propiciarà la transformació, la convivència i l'avanç d'aquests dos models de ciutat.

Considerava n'Anna que el fet d'haver-se associat els obrers manuals i els de la intel·ligència, al si de la societat del Fomento del Civismo, representava obrir el camí vers la ciutat futura, i la idea concebuda de crear una assegurança d'atur forçós representava ja un fruit dins aquest camí. Així es manifestava n'Anna, tot resumint el seu ideal social amarat d'una visió cristiana: "*Tots iguals en drets i deures, tots lliures i tots germans.*"²⁴

Que una dona de cultura reconeguda posés el seu esperit i la seva sensibilitat al servei d'un sindicat obrer sorprengué i fou motiu de comentaris a les pàgines d'algun rotatiu, des d'on se li demanava que accentués la campanya sobre la iniciativa de l'assegurança contra l'atur forçós, atorgant a la paraula de la dona més força per moure voluntats²⁵.

És, sense cap mena de dubte, una manifestació prou eloqüent del pensament sobre el paper que a la dona li pertocava i quines eren les qualitats que d'ella es podien aprofitar. Però no gens estrany ens resulta aquesta visió ja que també és la que hem trobat reflectida en la línia de pensament de la mateixa Anna Canalias. El cor, el sentiment, la sensibilitat, eren les característiques que calia que la dona desenvolupés dins l'espai social al qual s'anava incorporant, en front a la racionalitat que s'exigia a l'home. Tot i això, és evident que la tasca de la nostra professora fou acceptada i valorada positivament dins un àmbit utilitzat gairebé de forma exclusiva per elements del gènere masculí. Cal subratllar que l'actuació de n'Anna als diferents càrrecs dins l'entitat cívica en què es movia fou, segurament, un exemple a seguir per altres dones; de fet, després de vuit anys de la seva actuació dins el Fomento, n'Anna exterioritzà la seva complaença per l'augment de participació femenina al si de la col·lectivitat a la qual pertanyia, no únicament com a participants a les festes sinó formant part de l'àmbit de la cultura i del treball²⁶, però era conscient del llarg itinerari que encara corresponia realitzar a la dona. Però el coratge que l'inspirava el camí recorregut li permetia ser optimista.

N'Anna confiava que la participació cívica de la dona propiciaria noves formes de pensament i una nova sensibilitat.

Aquesta confiança que tenia en la participació de la dona com a ciutadana va fer que rebés de bon grat el dret al sufragi femení que aportà el període republicà. No obstant la seva manifestació implícita a favor del nou dret que la Segona República reconegué a la dona, podríem situar n'Anna en la línia de Victoria Kent o Margarita Nelken, que defensaven que la dona espanyola no estava en disposició d'exercir lliurement aquest dret, ja que es trobava sota el domini de l'espòs o de l'Església. N'Anna no parlà d'aquesta influència però sí que manifestà explícitament que a la dona cal preparar-la perquè no està exercitada per raonar sobre temes relacionats amb allò públic. Com a professional de l'ensenyament que era, la nostra professora advertia que calia organitzar una acció politicosocial enfocada a proporcionar a les dones els coneixements previs que afavorissin la formació d'idees per poder associar-les amb aquelles que li arribessin a través dels discursos polítics, als quals per la seva nova condició de votant hauria d'assistir. N'Anna proposà la il·lustració de les dones mitjançant un curs d'història pàtria, europea i universal, i també de literatura, ja que si la història convé *“per exercitar la raó, enlairar els sentiments i il·lustrar amb la dialèctica l'enteniment”*, la literatura pot ser d'utilitat per donar a conèixer que, de forma indirecta o directa, la dona intervengué en política amb la seva influència sobre els homes.

La dona no està preparada, la dona acudirà a les eleccions analfabeta de la política, però, això no obstant, es mostrava ferma en la seva posició quant a

l'important paper que li pertocava desenvolupar en la societat, que resumia amb les paraules següents: “*suprimir, com deya, l'intervenció femenina pe'ls fins de la colectivitat es igual que si en lo individual us empenyessim en mirar amb un sol ull, o trevallar amb una sola ma*”²⁷.

Veiem n'Anna reflectint el seu optimisme vers l'educació com a eina imprescindible per modificar les consciències i la participació ciutadana. Un optimisme que va augmentar amb l'adveniment del govern republicà, al qual titllarà d'Estat Educador en oposició a l'Estat Gendarme. Considerava que el pas de l'últim al primer model d'estat el marca l'establiment de l'obligació escolar.

Amb anterioritat a la República qualificava l'estat de gendarme, ja que tot i tenir una llei que obligava a l'escolarització dels infants des del 1857 mai s'havia dut a terme. La República, segons n'Anna Canalias, va significar la transformació de l'estat en educador i com a mostra de les seves manifestacions aportava la creació de més de vuit mil escoles des de la instauració del període republicà. És indubtable que el nostre personatge mostrava la seva afecció al règim polític republicà, en consonància amb la formació rebuda al si d'una família de fermes conviccions republicanes; el seu germà, Ramon Canalias, va ser batlle de l'Ajuntament republicà de Molins de Rei constituït el 14 d'abril del 1931²⁸. És una mostra del seu tarannà republicà l'acabament que fa a una comunicació dirigida a la directora de l'Escola Normal: “*Dios guarde a V muchos años para el bien de la Enseñanza y el progreso de la República*”²⁹. Així mateix, n'és una mostra l'anàlisi que fa a les pàgines del diari *El Dia* de la publicació del metge i escriptor afí a la causa republicana, *El crim dels Reis Catòlics i el fi de la missió de Castella*³⁰.

ANNA CANALIAS COMPROMESA I AVENTURERA

No podem obviar que les actituds de n'Anna enfront de la vida i la societat no eren d'allò més corrent per a una dona de l'Espanya de l'època. Un altre tret que ens ho demostra és l'esperit aventurer que la portà a realitzar un viatge a Melilla a finals de l'any 1921, poc temps després d'haver succeït el desastre d'Anual que tant de mal va ocasionar a l'exèrcit espanyol. N'Anna viatjà en representació de l'Escola Normal femenina amb l'objectiu de fer arribar als soldats mallorquins ferits a la guerra del Marroc un donatiu de roba recollit i confeccionat per les alumnes de l'escola, sota la direcció de la professora de Labors Elvira Tovar. I n'Anna viatjà tota sola.

No l'atemorien les incomoditats d'un llarg i dificultós viatge si amb ell s'enriquia el seu esperit. Coneixem les dificultats que patí i les fortes impressions que aquest viatge causà a la nostra amiga, ja que ella mateixa en va fer una detallada descripció en cartes dirigides a Mercedes Usua, directora de l'Escola

Normal, que posteriorment foren publicades a les pàgines de la premsa local³¹. Utilitzava les cartes com una forma de diari on trobam descripcions dels paisatges recorreguts, peripècies de la travessia amb vaixell i anàlisis de companys de viatge que li feren més fàcil l'itinerari. Recorregué les zones ocupades pels soldats espanyols més deprimides per la situació bèl·lica que havien viscut des que a l'estiu anterior les tropes espanyoles concentrades a Anual foren assetjades per les organitzacions tribals dirigides per Abd el Krim. La desolació per la tragèdia contemplada produí en n'Anna el fort convenciment de la necessària intervenció de la dona en la promulgació de les lleis per millorar la situació³¹, enfront de la qual no es va poder estar de qualificar la civilització d'unilateral per mancar-li directrius amarades de feminitat i del sentiment que la dona pot aportar-li, i va mantenir el seu rebuig al tipus de civilització masculinitzada en vista dels resultats nefastos que la direcció de l'home havia produït.

ANNA CANALIAS TORNA A CATALUNYA

Les fonts consultades ens han permès conèixer la idiosincràsia d'una dona que dedicà, intensament, dotze anys de la seva vida a Mallorca a través de la seva tasca educativa i no amb menys intensitat a una projecció social que no va caure en terra estèril. Tasca que li fou reconeguda quan definitivament, l'agost del 1933, abandonà l'illa per incorporar-se al claustre de l'Escola Normal femenina de Girona; trasllat provocat, segurament, per un estat de salut feble que li motivà l'acostament a la seva terra i al seu entorn familiar. El claustre de la unificada Escola Normal de les Balears lamentà el trasllat d'Anna Canalias.

Jeroni Massanet, que fou president de la societat el Fomento i membre més destacat de la mateixa, féu un panegíric d'acomiadament a les pàgines de *La Vanguardia Balear*. Anna Canalias fou descrita com a dona d'elevada cultura dins el panorama espanyol, com una dona guarnida de totes les qualitats pròpies del gènere femení i fins i tot d'una fortalesa pròpia de l'home, entenenent aquest últim afalagament com a propi d'una època. Se la definia, així mateix, com a dona independent, abanderada de la llibertat i de la justícia social, com a estudiantina tenaç i lectora incansable, i com a persona solidària fins al sacrifici dels seus propis interessos³³.

El fet és que n'Anna Canalias morí, a Molins de Rei, el 6 de juliol del 1934³⁴. Amb motiu de la seva mort *La Vanguardia Balear* li dedicà un article d'homenatge signat pel director, Jeroni Massanet, en el qual es feia un recorregut per la vida de la professora en la seva estada a Mallorca. L'autor de l'article reiterà totes les qualitats que ja coneixem del nostre personatge, però n'exaltà algunes d'elles: el gran cor, la vigorosa voluntat, la ferma responsabilitat, la capacitat d'esforç, el valor cívic, l'enorme respecte per la legalitat, la solidaritat³⁵..., una descripció

que ens porta a definir n'Anna Canalias com una gran dona que es mereix un espai a la història.

La junta directiva de la societat del Fomento declarà n'Anna membre de la galeria de funcionaris de grat record i obrí una subscripció popular per complimentar el requisit de pintar un quadre a l'oli de la persona en qüestió³⁶.

El poble de la seva infantesa i dels últims dies de la seva vida, Molins de Rei, també, l'any 2002, féu un reconeixement a la seva tasca, sobretot com a escriptora, dedicant-li un carrer³⁷. També ens consta que l'Ajuntament de Molins de Rei convoca una beca de recerca sobre les dones a Molins de Rei amb el nom de la nostra professora³⁸. D'altra banda, el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat convoca uns Premis de Reconeixement Cultural que n'inclouen un de literatura amb el nom d'Ajna Canalias Mestres.

Mallorca qualche dia li haurà de retre un sentit homenatge de reconeixement per l'exemple de decisió, valentia i compromís social aportat a les generacions de dones mallorquines del període viscut a la nostra illa.

Agna Canalias Mestre. Fotografia cedida per Remei Casas. Arxiu Municipal de Molins de Rei (Barcelona)

Publicació dedicada als poemes d'Agna Canalias.

Notes

¹ Escola creada el 1904 pel Foment Autonomista Català, societat rellevant dins el catalanisme d'aleshores. Vegeu, GALÍ, A., *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936. Llibre II. Ensenyament primari (primera part)*, Barcelona: Fundació A. G., 1978, p. 37-43.

² Els articles i poemes que n'Anna Canalias publica dins aquest espai temporal i a aquestes revistes són comentats per Julia Cabaleiro Manzanedo a *Paraules de dones en la premsa comarcal. Primer terç del segle XX*, llibre publicat per l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat l'any 2002. Arxiu Històric de Molins de Rei (Barcelona).

³ Vegeu, "L'obrer", *Enlla*, any I, núm. 4, p. 34-35, de data 30 de setembre del 1906.

⁴ Cabaleiro, J. *Paraules de dones en la premsa local. Primer terç del segle XX*. Sant Feliu de Llobregat: Ajuntament, 2002, p. 27-28.

⁵ CANALIAS, ANNA. "Commemoració. Pi i Maragall", a *Sang Jova*, núm. 4, novembre del 1909, p. 5-6.

⁶ Institució fundada el 1905 a semblança dels Museus Pedagògics que funcionaven ja a l'estranger des de la meitat del segle XIX i a Madrid, animat per la *Institución Libre de Enseñanza* des del 1882. Tot i això la diferència del Museu Pedagògic Experimental de Barcelona de la majoria dels ja existents arrelava en la seva dependència privada. Fou creat per la mestra Francesca Rovira de Forn. Malgrat que la institució es defineix com a neutre, Alexandre Galí la descriu com a "francament laïcitzant, sense les estridències de l'Escola Moderna" de Ferrer i Guàrdia. GALÍ, A., op. cit., p. 77-82.

⁷ CANALIAS, ANNA. "A propòsit d'una visita. Les alumnes de l'Escola Normal de Cahors al Museu Pedagògic Experimental de Barcelona", a *Sang Jova*, núm. 38, juliol del 1910, p. 3-4.

⁸ Pedagog, cal·lígraf i escriptor català (1859-1929). Fou cal·lígraf de l'Ajuntament de Barcelona del 1887 al 1898. Aquest últim any va fundar el Col·legi Sant Jordi, però a més d'aquest contribuï a la fundació d'altres institucions educatives. En el Congrés Internacional de Llengua Catalana del 1906 presentà un mètode per a l'ensenyament de la gramàtica catalana. Fou el director de *Bulletí del Foment Pedagògic*. Compta amb nombroses publicacions: *Memòria Pedagògica* sobre l'ensenyament a Catalunya (1886); *Geografia de Catalunya* (1869), *Cançoner escolar català* (1918)... i alguns llibres de text.

⁹ GALÍ, A., op. cit., p. 152.

¹⁰ Vegeu, full de serveis d'Anna Canalias, sense data ni signatura, però que ubiquem més o menys el 1933, a *Expedients de personal*, sig 110-117, AHUIB.

¹¹ Vegeu, full de serveis d'Anna Canalias, sense data ni signatura, però que ubiquem més o menys el 1933, a *Expedients de personal*, sig 110-117, AHUIB.

¹² La instauració de les classes de català a les escoles normals de Girona es va aconseguir a causa de les gestions dutes a terme per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Aquesta entitat sol·licità als clausres de les escoles normals gironines la seva adhesió a aquesta iniciativa, les quals li donaren suport establint com a condició que els professors fossin elegits pels clausres d'entre els professors de les escoles. No obstant la limitació del seu plantejament, no formar part del pla d'estudis i la seva opcionalitat, no es pot obviar el fet que varen ser les escoles normals de Girona els primers centres oficials en què s'establí

l'ensenyament del català. La creació de les dues càtedres de català fou la resposta a la demanda dels alumnes. Els cursos foren suprimits durant el període de dictadura de Primo de Rivera i es tornaren a impulsar el curs 1930-1931 amb l'arribada de la República. PUIGBERT, J. *La Normal de Girona i el magisteri públic (1914-1936)*. Girona: Serveis de Publicacions Universitat de Girona, 1994, p. 41 i CLARA J., CORNELLÀ P. I PUIGBERT J., *La Normal de Girona. 150 anys d'Història (1884-1994)*. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Ciències de l'Educació, 1995, p. 87.

¹³ El Fomento del Civismo fou una societat fundada el 1914 a Palma de Mallorca. El miser Jeroni Massanet en fou el promotor. És una societat que es declararà en un principi neutral políticament parlant i que admetrà en el seu si qualsevol ideologia segons trobarem manifestat al llarg de les pàgines de *La Vanguardia Balear*, setmanari fundat el 19 de juny del 1914 com a òrgan de difusió de l'entitat. És una societat que manifesta la seva independència, que tindrà com a meta més important la lluita contra el caciquisme i que com a objectiu final es proposa el foment del civisme dins la societat. Per conèixer més detalls de la societat es pot consultar PEÑARRUBIA i MARQUÈS, I. *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Barcelona: Biblioteca Abat Oliba, Consell Insular de Mallorca i Publicacions de l'Abadia de Monserrat, 1991, p. 567-595.

¹⁴ CANALIAS, ANNA. "La obra social del poeta Maragall", a *La Vanguardia Balear*, 8 d'abril del 1922, p. 3.

¹⁵ Títol donat a la secció obrera constituïda al si de la societat del Fomento del Civismo que es planteja com a objectius l'agrupació i protecció dels treballadors. Vegeu, "Sindicato de mansumisión", a *La Vanguardia Balear*, 23 de juliol del 1927, p. 3.

¹⁶ Vegeu, parlament d'Anna Canalias al "El banquete de afirmación cívica", a *La Vanguardia Balear* del 14 d'octubre del 1922, p. 4.

¹⁷ CANALIAS, ANNA. "Els poetes de ma terra", conferència donada al Fomento del Civismo per Anna Canalias i publicada a *La Vanguardia Balear*, 23 d'abril del 1927, p. 2.

¹⁸ CANALIAS, ANNA. "La poesia al servei de l'escola", a *La Vanguardia Balear*, 21 d'octubre del 1933, p. 4-5.

¹⁹ CANALIAS, ANNA. "Valor educatiu del theatre", conferència donada per Anna Canalias a la societat del Fomento del Civismo i que es publicarà al setmanari *La Vanguardia Balear* a les dates 23/5/1925, 30/5/1925, 6/6/1925, 13/6/1925 i 27/6/1925.

²⁰ CANALIAS, A., "Notes pedagògiques. Valor educatiu de la Música en la cultura del sentiment", a *Sang Jova*, 31 de juliol del 1910, p. 4-5.

²¹ Vegeu, parlament d'Anna Canalias al banquet del Foment del Civismo, recollit a les pàgines de *La Vanguardia Balear*, de 20 d'octubre del 1923, p. 4.

²² Severa de Madariaga (1871-1946). Mestra pionera que obrí el 1900 la primera acadèmia femenina a Inca (Balears). L'any 2009 serà proclamada filla adoptiva de la ciutat i se li retrà homenatge dedicant-li un carrer.

²³ Vegeu, intervenció d'Anna Canalias al banquet d'afirmació cívica del Fomento del Civismo, publicada a *La Vanguardia Balear*, 16 d'octubre del 1926, p. 3-4.

²⁴ CANALIAS, ANNA. “La nova ciutat. Obrers amics, benvinguts siau a ca-nostra”, a *La Vanguardia Balear*, 23 de juliol del 1927, p. 1.

²⁵ MULET, J. “Carta abierta a Doña Ana Canalias”, a *La Vanguardia Balear*, 13 d’agost del 1927, p. 1.

²⁶ Vegeu, paraules d’Anna Canalias al banquet del Fomento, a *La Vanguardia Balear*, 16 de novembre del 1929, p. 3.

²⁷ CANALIAS, ANNA. “El nostre vot femení”, a *La Vanguardia Balear*, 18 de març del 1933, p. 2.

²⁸ Remei Casas ens descriu d’aquesta forma el model familiar amb el qual va conviure n’Anna Canalias. CASAS, REMEI. “Molins de Rei, plural; femení, singular”, a *L’espai*. Molins de Rei, núm. 5, abril de 2002. A un acta de l’ajuntament de Molins de Rei (sense data, però que considerem propera a 2002), arribada a les meves mans a través de l’arxiu d’aquesta localitat, fent una petita biografia de la professora Canalias amb motiu de la proposta de donar el seu nom a un carrer, recollim que el germà de n’Anna, Ramon Canalias, va ser alcalde de l’Ajuntament republicà constituït el 14 d’abril del 1931.

²⁹ Vegeu, comunicació signada per n’Anna Canalias i dirigida a la directora de l’Escola Normal femenina de les Balears, notificant-li el seu domicili de Barcelona a efectes que li sigui remesa la correspondència en període de vacances, de data 21 de juny del 1931, a *Correspondència entrades-sortides 1930-31*, llig. 22, AHUIB.

³⁰ CANALIAS, ANNA. “Un llibre del doctor Diego Ruíz”, a *El Dia*, 22 d’agost del 1931.

³¹ Foren publicades quatre cartes al diari *La Almudaina*, a les dates següents: des de Màlaga, i des de Melilla, el 20 i el 28 de gener, respectivament; des de Melilla i des de Gibraltar, el 26 d’abril i el 6 de maig del 1922, respectivament.

³² CANALIAS, ANNA. “De la Normal de maestras. De un viaje a Marruecos”, a *La Almudaina*, 26 d’abril del 1922, p. 1.

³³ JEMABEL (pseudònim de Jeroni Massanet). “Dª Ana Canalias”, a *La Vanguardia Balear*, 24 d’agost del 1933, p. 2.

³⁴ Vegeu, certificat de defunció d’Anna Canalias lliurat a Molins de Rei el 7 de juliol del 1934. Arxiu Històric de Molins de Rei (Barcelona).

³⁵ MASSANET, JERONI. “Dª Ana Canalias Mestre”, a *La Vanguardia Balear*, 21 de juliol del 1934, p. 1.

³⁶ Vegeu, “Dª Ana Canalias, funcionario de grato recuerdo”, a *La Vanguardia Balear*, 21 de juliol del 1934, p. 7-8.

³⁷ El 30 de maig del 1996 el Ple de l’Ajuntament de Molins de Rei aprovà dedicar un carrer a Anna Canalias a la nova urbanització de Riera Nova. El meu agraïment a Remei Casas, responsable de l’Arxiu municipal de Molins de Rei, que ens ha facilitat la informació.

³⁸ La beca de recerca Anna Canalias és de caràcter biennal i s’hi pot participar des de les diverses metodologies i utilitzant els recursos propis de les diferents ciències socials i humanes, en l’àmbit territorial i temàtic de recerca “La dona a Molins de Rei”. Vegeu, *El Llaç*, de 20-10-2004 ([http:// www.molinsderei.net/elllacinfo/noticies/notis/notirecerca.htm](http://www.molinsderei.net/elllacinfo/noticies/notis/notirecerca.htm))